

УДК 37.091.313

Олександра ГРИЩЕНКО, Олена МАКСИМЕНКО
Alexandra HRYSHCHENKO, Olena MAKSYMENKO

ПРОФЕСІЙНЕ ПЕДАГОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

PROFESSIONAL PEDAGOGICAL SPEECH OF TEACHERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

У статті з'ясовано сутність феномену педагогічного мовлення. Визначено його види: навчально-педагогічне та психолого-педагогічне. Обґрунтовано основні особливості професійного мовлення викладачів закладів вищої освіти різних спеціальностей. Проаналізовано завдання професійного мовлення викладачів університетів у науковому, офіційно-діловому та літературно-розмовному мовленні. Констатовано, що володіння професійним педагогічним мовленням є однією з умов, які забезпечать ефективність професійної діяльності викладачів закладів вищої освіти.

Мета статті – охарактеризувати складові професійного мовлення викладачів закладів вищої освіти.

Висновки. 1. Трансляція знань здобувачам вищої освіти відбувається через мовлення викладача закладу вищої освіти. 2. Під час аудиторних занять відбувається не тільки засвоєння здобувачами освіти певного обсягу наукової інформації, але й формування їх наукового мовлення. 3. Складовими навчально-педагогічного мовлення викладачів закладів вищої освіти різних спеціальностей визначено такі: наукове, офіційно-ділове та літературно-розмовне мовлення. 4. У викладанні обов'язкових та вибіркових дисциплін в закладах вищої освіти мова науки є засобом навчання, об'єктом вивчення і засобом розвитку здобувачів вищої освіти. 5. Завдання педагогічного мовлення викладачів закладів вищої освіти: забезпечення адаптування мови науки до відповідного рівня сприйняття її здобувачами вищої освіти, спрямованість мовленнєвої діяльності викладача університету на формування культури мислення студентів через розвиток їх мовлення; використання інтонуювання усних висловлювань та специфіки читання науково-навчального тексту із обов'язкових та вибіркових дисциплін для полегшення сприйняття та засвоєння здобувачами наукової інформації; необхідність поєднання емоційно-експресивної виразності мовлення викладачів університетів із нормативністю, точністю та логічністю викладу.

Ключові слова: викладачі закладів вищої освіти, професійне педагогічне мовлення, обов'язкові дисципліни, вибіркові дисципліни, фахова термінологія, навчально-педагогічне мовлення, особливості професійного мовлення.

The article clarifies the essence of the phenomenon of pedagogical speech. Its types are defined: educational and pedagogical and psychological and pedagogical. The main features of professional speech of teachers of higher education institutions of various specialties are substantiated. The task of professional speech of university teachers in scientific, official-business, and literary-conversational speech was analyzed. It was established that the possession of professional pedagogical speech is one of the conditions that will ensure the effectiveness of the professional activity of teachers of higher education institutions.

The purpose of the article is to characterize the components of professional speech of teachers of higher education institutions.

Conclusions. 1. Broadcasting of knowledge to students of higher education takes place through the broadcasting of a teacher of a higher education institution. 2. During classroom classes, students not only learn a certain amount of scientific information, but also develop their scientific speech. 3. The components of educational and pedagogical speech of teachers of higher education institutions of various specialties are defined as follows: scientific, official-business and literary-conversational speech. 4. In the teaching of compulsory and elective subjects in institutions of higher education, the language of science is a means of learning, an object of study and a means of development of students of higher education. 5. The task of pedagogical speech of teachers of higher education institutions: ensuring the adaptation of the language of science to the appropriate level of its perception by students of higher education, directing the speech activity of a university teacher to the formation of the culture of thinking of students through the development of their speech; the use of intonation of oral statements and the specifics of reading scientific and educational text from compulsory and optional disciplines to facilitate the perception and assimilation of scientific information by acquirers; the need to combine the emotional and expressive expressiveness of the speech of university teachers with the normativity, accuracy and logic of the presentation.

Key words: teachers of higher education institutions, professional pedagogical speech, compulsory subjects, optional subjects, professional terminology, educational and pedagogical speech, peculiarities of professional speech.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі вітчизняна вища освіта характеризується посиленням уваги до здобувачів вищої освіти та освітнього середовища, до саморозвитку та самопізнання здобувачів, до формування у них уміння шукати і віднаходити своє місце у професії. Метою сучасної вітчизняної вищої освіти є повне досягнення розвитку тих здібностей особистості здобувачів освіти, які необхідні і для них, і для суспільства, включення їх у соціально цінну активність та забезпечення можливості ефективної самоосвіти за межами вітчизняних освітніх систем в процесі подальшої професійної діяльності.

Існує потреба у визначенні нових підходів до освітнього процесу у вищих закладах освіти України та підготовки здобувачів до майбутньої професійної діяльності. Завдання викладачів сучасних вітчизняних університетів полягає не тільки у передачі здобувачам ЗВО визначеної освітніми програмами кількості знань. Викладачі повинні сформувати у здобувачів вищої освіти вміння оперувати набутими знаннями, застосовувати їх у

нових нестандартних ситуаціях в подальшій фаховій діяльності. Окрім того, сучасні умови вищої освіти потребують більш ретельного опанування викладачами ЗВО педагогічної майстерності. Однією із складових педагогічної майстерності викладачів ЗВО науковці вважають професійне мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми комунікативної підготовки майбутніх учителів є актуальними у сучасній педагогічній науці. Питаннями розвитку мовленнєвих умінь та формування професійного мовлення майбутнього вчителя займалися І. Зязюн, А. Капська та ін. У цих дослідженнях розкриваються основні напрями підготовки майбутніх педагогів до професійно-педагогічного спілкування.

Феномен «педагогічне мовлення» в сучасній науці розкривається по-різному. Мовлення розглядається з погляду на особливості творчого процесу педагога (І. Зязюн, О. Штепа та ін.), як інтегративна якість особистості вчителя (А. Капська та ін.), як умова становлення особистості вчителя (Е. Полатай та ін.). Однією із перших зробила спробу визначити поняття

«педагогічне мовлення» О. Штепа (Штепа, 1996). В. Пасинок, характеризує педагогічне мовлення як процес «передбачає педагогічну цілеспрямовану діяльність, спирається на оптимальне врахування причинно-наслідкових зв'язків при доборі та компонованні мовленнєвих засобів, зорієнтоване на певні професійні умови, в яких воно реалізується і на які повинне вплинути в процесі перебудови чи закріплення виховних стосунків» (Пасинок, 2001: 131).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вважаємо недостатньо вивченими наукові розвідки щодо оптимального врахування причинно-наслідкових зв'язків при доборі та компонованні мовленнєвих засобів.

Мета статті – охарактеризувати складові професійного мовлення викладачів закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Третє десятиліття XXI століття, як ніколи раніше, потребує вивчення професійного мовлення викладачами сучасних закладів вищої освіти. Тому актуальною є проблема формування професійного мовлення як викладачів-практиків, так й майбутніх викладачів закладів вищої освіти, оскільки це той засіб педагогічної діяльності, за допомогою якого здійснюється трансляція освітньої інформації у системі «викладач» – «здобувачі вищої освіти», а також забезпечується ефективність педагогічної взаємодії в освітньому процесі (Паламарчук, 2015: 131–135).

Мовлення вчителя як засіб педагогічної діяльності вивчали такі видатні педагоги як В. Сухомлинський (Сухомлинський, 1977).

На думку О. Ханікянц (Ханікянц, 2015), педагогічна майстерність має як особливі техніки, так й компоненти.

Розглянемо в контексті нашого дослідження проблему мови і мовлення, які у сучасному мовознавстві вважають чи не однією із найскладніших, оскільки трактування цих понять і критеріїв їх розмежування лінгвістами різне. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005) подається таке визначення поняття «мова»: «1. Здатність людини говорити, висловлювати свої думки. 2. Сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об'єктивно існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у

процесі вираження думок... Мовлення властиве кому-небудь; манера говорити... 4. Те, що говорять, чий-небудь слова, вислови... 5. Публічний виступ на яку-небудь тему; промова... 6. Те, що виражає собою яку-небудь думку, що може бути засобом спілкування». У свою чергу поняття «мовлення» трактується так: «1. Спілкування людей між собою за допомогою мови; мовна діяльність. 2. Рідко. Повідомлення по радіо; радіомовлення». У наукових розвідках, що стосуються норм володіння літературною мовою, уживаються терміни «культура мови» (Д. Ганич, І. Олійник, С. Єрмоленко) і «культура мовлення» (Н. Бабиц, О. Біляєв, В. Мельничайко, М. Пентилюк) (Основи педагогічної майстерності, 2021: 36–37).

Вітчизняний науковець Т. Хома вважає, що «культура мови – це дотримання ustalених мовних норм усної й писемної форм літературної мови, а також свідоме, цілеспрямоване майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування». «Культура мовлення – це володіння нормами усної й письмової літературної мови (орфоепія, наголос, слововживання, морфологія, синтаксис), а також уміння використовувати виражальні можливості мови відповідно до мети висловлювання, комунікативної цілеспрямованості, умов спілкування». «Культура мовлення охоплює: чіткість і логіку викладу думок; грамотність побудови реплік; доступність пояснення; виразність, яка досягається вмінням підібрати потрібні слова та синтаксичні конструкції та активним використанням основних компонентів виразності усного мовлення – дикції, динаміки звучання голосу, темпу, пауз, наголосів, інтонації; дотримання норм літературної мови; правильне використання спеціальної термінології (неправильним є «кроком марш», «випрямити задню ногу», «викинути ноги», «нагнути тулуб» замість нахилити); дотримання етики спілкування, формул звертання» (Основи педагогічної майстерності, 2021: 36–37).

Мовна культура викладачів закладів вищої освіти виявляється в їх вмінні обрати доречну форму привітання чи прощання, що залежить від оточення, в якому вони перебувають, віку співрозмовників, стосунків з ними, місця події, конкретної ситуації. За будь-яких умов привітання (прощання) має свідчити про повагу до співрозмовників.

Для нашого дослідження важливо розглянути усне й писемне професійне

мовлення, їх особливості. Мовлення розрізняють усне й писемне. Усне мовлення супроводжується мімікою, жестами, писемне – орфографічним, пунктуаційним, граматичним та стилістичним оформленнями. Але спільним у цих формах є наявність спеціальної термінології. Наприклад, викладач конкретних освітніх компонентів (дисциплін) вживає слова, які характерні для цих дисциплін. При потребі в нагоді стає словник. Наприклад, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови (Основи педагогічної майстерності, 2021: 38; Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005).

Мовлення викладача закладу вищої освіти потребує вибору інтонації, міміки обличчя, жестів. «Я став справжнім майстром тільки тоді, коли навчився говорити «Іди сюди» з 15 – 20 відтінками, коли навчився відображати 20 нюансів на обличчі, у постаті й голосі. І тоді я не боявся, що хтось до мене не підійде або не почує того, що треба» (А. Макаренко). Мовознавці розрізняють діалогічне й монологічне мовлення. Найбільше вживаним у професійній діяльності викладача ЗВО є діалогічне мовлення; своєрідне монологічне, яке передається через пояснення виконання завдань (правил, термінів), розгорнуті оцінні судження (мотивація оцінки знань, поведінки, позанавчальної діяльності здобувачів вищої освіти). Діалогічне мовлення викладача закладу вищої освіти широко представлене в різного роду бесідах зі здобувачами, які будуються у вигляді запитань і відповідей. Мовлення супроводжується невербальними засобами, які утворюють в сукупності із вербальними комунікативну поведінку викладача.

Т. Хома, аналізуючи мовлення викладача, вказує на використання у наукових розвідках вітчизняних дослідників вислову: «комунікативна поведінка». Під нею розуміють «не просто процес говоріння, повідомлення чогось, а таку організацію мовлення й відповідної до нього невербальної поведінки викладача, яка впливає на створення емоційно-психологічної атмосфери педагогічного спілкування», характер взаємин між викладачем та здобувачами вищої освіти різних спеціальностей, стиль їхньої діяльності. Невербальну комунікацію розглядають як «безсловесне спілкування викладача з опорою на засоби пантоміміки, контакт очей, міжособистісний простір». Комунікативна поведінка викладача ЗВО

оцінюється відповідно до того, що і як він говорить, які в нього жести, рухи, вираз обличчя, який підтекст мають його слова, на яку реакцію здобувачів вищої освіти розраховані. Слід знати, що у пам'яті здобувачів освіти після зустрічі з викладачем залишається не тільки інформація, яку він повідомив, а й та атмосфера, якою супроводжувалося їхнє спілкування. Взагалі, здобувачі вищої освіти зберігають враження від зустрічі з викладачем, пам'ять про його погляд, інтонацію, тональність, мовлення, спосіб реагувати на поведінку його вихованців. Тому рівень майстерності мовленнєвої діяльності визначається рівнем культури його мовлення і спрямуванням комунікативної поведінки викладача вишу (Основи педагогічної майстерності, 2021: 39).

Як стверджують вітчизняні вчені, які досліджують дану проблему, існують критерії оцінювання ефективності техніки невербальної поведінки викладача, серед яких: «демонстрація викладачем упевненості, внутрішньої сили – його міміка, пантоміміка, постава говорять здобувачам про здатність керувати їхньою діяльністю, утримувати ініціативу у спілкуванні, вести за собою; трансляція викладачем спрямованості на діалог зі здобувачами – зацікавлений погляд, постійний зоровий контакт з ними, щира посмішка, пластика рухів свідчать про його відкритість», визнання особистісної рівності зі здобувачами; здобувачі не бояться таких викладачів, бо поважають їх і тому визнають їхній авторитет; естетизація викладачем середовища спілкування зі здобувачами, привнесення до нього елементів краси й насолоди – викладач університету виразний у своїй поведінці, а його «інструменти – погляд, посмішка, рухи, жести, розміщення у просторі – сприяє гармонізації стосунків», дає здобувачам вищої освіти різних спеціальностей задоволення від спілкування з викладачем; природність і доцільність у використанні невербальних засобів комунікації (Основи педагогічної майстерності, 2021: 40).

Вітчизняні науковці в своїх наукових розвідках засвідчують, що «невербальне спілкування, зокрема жести, можуть мати більшу вагу, ніж слово». Встановлено, що «словесне спілкування в бесіді займає менш як 35%, а більше як 65% інформації передається за допомогою невербальних засобів спілкування». Однак їх використання не повинно бути надмірним, оскільки

зайва жестикуляція розсіює увагу здобувачів вищої освіти, вказує на брак словникового запасу викладача. Професійне мовлення викладача вимагає дотримання лексичних, орфоепічних вимог. Саме тому в процесі спілкування вкрай важливо виправляти помилки в мовленні здобувачів вищої освіти, які невдовзі стануть фахівцями різних галузей. Існують шляхи вдосконалення мовлення викладачів: 1) слухання тексту у виконанні майстрів художнього слова; 2) аналіз прослуханого тексту дикторів українського телебачення; 3) спостереження за роботою вебінарів в Інтернет-джерелах з метою засвоєння нової термінології; 4) читання вголос окремих текстів фахового спрямування; 5) робота із словниками, зокрема з орфоепічним; 6) контроль і розвиток комунікативних умінь, здібностей через самоаналіз висловлювання.

На думку О. Семеног, «у сучасних дослідженнях зазначається, що літературно-розмовна мова (ЛРМ) стає повноправним засобом спілкування не лише у побуті, але й у так званих інтелектуально-комунікативних сферах, де раніше допускалися тільки мовленнєві форми кодифікованої літературної мови» (Семеног, 2010). Саме це знайшло відображення і в нових підходах до визначення стосунків у системі «викладач – здобувачі вищої освіти», можна спостерігати, як педагогічне спілкування «поступово набуває рис неофіційного усного спілкування і, напевно, поступово переходить на літературне розмовне мовлення» (Семеног, 2010). Маємо зауважити, що літературно-розмовне мовлення протиставляється українській кодифікованій літературній мові.

Вимоги до комунікативних якостей мовлення викладача закладу вищої освіти зумовлені насамперед функціями, які воно виконує в викладацькій діяльності. Основними серед них можна назвати такі: а) комунікативна. Вона передбачає вибір стилю спілкування, розвиток предметних компетентностей, формування в здобувачів освіти культури українського мовлення; б) психологічна. Забезпечення здобувачів психологічним комфортним освітнім середовищем, розуміння викладачем психологічних особливостей здобувачів освіти різної вікової категорії; в) пізнавальна. Формування ключових та предметних компетентностей, розвиток у них особистісного, емоційно-ціннісного ставлення до фахових знань. Пізнавальна функція реалізується

через виконання Державного стандарту вищої освіти, програмних вимог. Робочі програми дадуть можливість системно, послідовно забезпечити виконання завдань з певного освітнього компоненту (дисципліни); г) організаційна. Забезпечення раціональної організації освітнього процесу в закладі вищої освіти. Встановлення педагогіки партнерства між викладачем і здобувачами вищої освіти, забезпечення гуманістичної спрямованості освітнього процесу, створення освітньої траєкторії – це одна з провідних функцій мовлення викладача закладу вищої освіти. Можемо констатувати, що найважливішим для розвитку гуманістичних відносин між викладачем і здобувачами вищої освіти у процесі спілкування є: упровадження інноваційних методів навчання, зокрема інтерактивних, орієнтація на особистісне включення здобувачів вищої освіти в комунікацію; створення ситуацій діалогу у спілкуванні викладача зі здобувачами вищої освіти; забезпечення активної позиції здобувачів у взаємодії з викладачами університетів; створення атмосфери взаємоповаги, довіри; застосування технології успіху. Маємо констатувати, що освітній процес базується на спілкуванні викладача й здобувачів вищої освіти і здійснюється через нього. Специфіка викладання як обов'язкових, так й вибіркових освітніх компонентів (дисциплін) у закладах вищої освіти зумовила особливості педагогічного мовлення викладачів, які їх викладають. Такими особливостями є: «1) науковість – абсолютна точність (точне вживання термінів, точність формулювань, визначень) і ясність мовлення, яка зумовлена специфікою галузі науки і не може допускати двозначності у передачі інформації; 2) переважання логічного компонента у викладі інформації; 3) поєднання в усному мовленні термінів, формул, назв символів та понять із елементами природної (звичайної) мови; 4) специфіка інтонуювання викладачем навчально-наукових висловлювань при викладанні ним обов'язкових та вибіркових освітніх компонентів (дисциплін). Якщо перша охарактеризована нами особливість (науковість) повинна бути притаманною мовленню викладачів усіх без винятку освітніх компонентів (дисциплін), то три наступні – характерні для мовлення викладачів фахових дисциплін.

Важливо зупинитися докладніше на специфіці інтонуювання висловлювань

викладача при викладанні ним фахових дисциплін. Коли йдеться про виразність мовлення викладачів фахових дисциплін, доцільно і необхідно говорити про виразність читання і виразність власне усного мовлення, оскільки видами мовленнєвої діяльності викладачів фахових дисциплін є і читання вголос, і говоріння. Йдеться не стільки про образність та емоційність у передачі здобувачам вищої освіти певної навчально-наукової інформації, скільки про необхідність передачі логіки викладу. «Чіткість дикції, дотримання основних орфоепічних правил української літературної мови зберігають своє значення в дидактичному усному мовленні» викладачів фахових дисциплін. Проте, основним завданням викладача є забезпечення такого інтонування навчально-наукового висловлювання, яке допоможе здобувачам вищої освіти різних спеціальностей збагнути логіку визначення певного наукового поняття, ходу міркувань викладача щодо пропонованої проблеми для аудиторної або самостійної роботи.

Для нашого дослідження важливо розглянути умови ефективності професійного мовлення викладачів закладів вищої освіти. Визначимо окремі із них: професійне мовлення викладача ЗВО повинно відповідати вимогам культури мови. Це важливий показник рівня інтелігентності, освіченості, загальної культури. Його умовою є знання мови, адже мовлення є засобом існування, використання мови. «Продуктивність мовленнєвої діяльності викладача залежить передусім від того, наскільки його мова відповідає нормам сучасної літературної мови – акцентологічним, орфоепічним, граматичним, синтаксичним. Мова, яка відповідає цим нормам, є правильною». Правильність – одна з характеристик культури мови. Як показує досвід, помилки здобувачів вищої освіти у процесі викладання освітніх компонентів (аудиторних занять) під час виробничих практик нерідко є результатом низького рівня культури мовлення, неволодіння фаховою термінологією. Помилки необхідно виправляти. Фахова термінологія має бути присутньою в мовленні як викладачів вишів, так й здобувачів вищої освіти (Основи педагогічної майстерності, 2021: 41); професійне мовлення викладача ЗВО має бути своєрідною «словесною дією» (термін К. Станіславського), метою якої є здійснення інтелектуального, емоційно-

вольового, морального впливу на здобувачів вищої освіти різних спеціальностей. Слова викладача університету, звернені до здобувачів вищої освіти, мають нести в собі енергію його почуттів, переживань та фахової термінології. Мовлення викладача вишу повинно бути в одних ситуаціях засобом збудження активності здобувачів освіти (наприклад, пізнавальної активності на аудиторних заняттях), в інших – засобом гальмування їхніх психічних реакцій (наприклад, зняття негативних емоцій). Слово викладача університету має переконувати, навіювати, викликати в здобувачів вищої освіти відповідні почуття, формувати їхнє ставлення до того, про що викладач говорить. Перефразуючи слова видатного педагога В. Сухомлинського, можна стверджувати, що вплив особистості викладача на здобувачів освіти ні з чим не можна порівняти і нічим не можна замінити, але ті, хто повторює цю істину, не завжди розуміють, що особистість викладача розкривається перед здобувачем в єдності слова й поведінки (В. Сухомлинський).

Наше дослідження мало на меті вивчення специфіки застосування викладачем засобів спілкування саме у освітньому процесі, під час безпосереднього контакту зі здобувачами у процесі їх учіння, – тобто особливостей дидактичного мовлення, яке у нас визначене як навчально-педагогічне. Як стверджують вітчизняні вчені, стиль спілкування викладача та здобувачів вищої освіти в умовах сучасних аудиторних занять не може бути визначеним однозначно. Нашим дослідженням доведено, що це складне переплетіння щонайменше трьох стилів – наукового, офіційно-ділового та літературно-розмовного. Умовами спілкування, відповідно, є офіційно-ділові стосунки (усі види та форми навчальної роботи, що спрямовані на формування освітнього простору особистості здобувача вищої освіти, вирішення організаційних питань, пов'язаних із реалізацією освітніх завдань) та неофіційні (пов'язані із розв'язанням особистих та особистісних проблем конкретного здобувача вищої освіти в освітньому процесі).

Для професійної діяльності викладача університету важливо орієнтувати себе у спілкуванні зі здобувачами вищої освіти різних спеціальностей на цілеспрямований добір мовних і мовленнєвих засобів. Важливою умовою ефективності професійного мовлення викладача університету є – його спрямованість на слухача, залучення

до діалогу, співпраці. Спрямованості мовленню викладача може надати використання простих, але ефективних прийомів: займенника «ми» замість займенника «я» (наприклад: «ми з вами сьогодні розглянемо...» замість «я вам розкажу про...»). Не менш важливого значення має техніка мовлення (голос, тембр, швидкість мовлення).

На основі попереднього аналізу, ми визначили завдання педагогічного мовлення викладачів закладів вищої освіти: 1) забезпечення адаптування мови науки до відповідного рівня сприйняття її здобувачами вищої освіти, – необхідність володіння викладачем високим рівнем доступності мовлення; 2) спрямованість мовленнєвої діяльності викладача університету на формування культури мислення студентів через розвиток їх мовлення (наприклад, соціально спрямованого, біологічного та ін.); 3) використання інтонуваних усних висловлювань та специфіки читання науково-навчального тексту із обов'язкових та вибіркового дисциплін для полегшення сприйняття та засвоєння здобувачами наукової інформації; 4) необхідність поєднання емоційно-експресивної виразності мовлення викладачів університетів із нормативністю, точністю та логічністю викладу як важливого фактора забезпечення навчально-мовленнєвого впливу на здобувачів. У педагогічному спілкуванні на дидактичному та виховному рівнях реалізуються *функції усного мовлення*, серед яких основними традиційно вважаються *координуюча, функція впливу та інформаційна* (Паламарчук, 2015: 134).

Також вважаємо, що важливою умовою ефективності професійного мовлення викладача закладу вищої освіти є: самоосвіта (робота із фаховими статтями, участь у професійних вебінарах за Інтернет-джерелами).

Підсумовуючи, маємо констатувати, що у викладанні обов'язкових та вибіркового дисциплін в закладах вищої освіти мова науки є засобом навчання, об'єктом вивчення і засобом розвитку здобувачів вищої освіти. Оскільки «наукове мовлення – це функціонування національної мови у сфері наукової комунікації» (Семенов, 2010), то можна стверджувати, що під час аудиторних занять відбувається не тільки засвоєння здобувачами освіти

певного обсягу наукової інформації, але й формування їх наукового мовлення. Трансляція знань здобувачам вищої освіти відбувається через мовлення викладача закладу вищої освіти, тому володіння ним мовленням високого рівня є однією з умов, які забезпечать ефективність освітнього процесу.

На основі вивчення наукової літератури нами визначено основні складові навчально-педагогічного мовлення викладачів закладів вищої освіти різних спеціальностей через запропоновану нами структуру його підвидів (наукове, офіційно-ділове та літературно-розмовне мовлення).

Висновки. 1. Трансляція знань здобувачам вищої освіти відбувається через мовлення викладача закладу вищої освіти. 2. Під час аудиторних занять відбувається не тільки засвоєння здобувачами освіти певного обсягу наукової інформації, але й формування їх наукового мовлення. 3. Складовими навчально-педагогічного мовлення викладачів закладів вищої освіти різних спеціальностей визначено такі: наукове, офіційно-ділове та літературно-розмовне мовлення. 4. У викладанні обов'язкових та вибіркового дисциплін в закладах вищої освіти мова науки є засобом навчання, об'єктом вивчення і засобом розвитку здобувачів вищої освіти. 5. Завдання педагогічного мовлення викладачів закладів вищої освіти: забезпечення адаптування мови науки до відповідного рівня сприйняття її здобувачами вищої освіти, спрямованість мовленнєвої діяльності викладача університету на формування культури мислення студентів через розвиток їх мовлення; використання інтонуваних усних висловлювань та специфіки читання науково-навчального тексту із обов'язкових та вибіркового дисциплін для полегшення сприйняття та засвоєння здобувачами наукової інформації; необхідність поєднання емоційно-експресивної виразності мовлення викладачів університетів із нормативністю, точністю та логічністю викладу.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо вивчення процесу підготовки викладачів закладів вищої освіти дисциплін до формування наукового мовлення здобувачів вищої освіти різних спеціальностей на аудиторних заняттях.

REFERENCES/ЛІТЕРАТУРА

1. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. 250000. (2005). / Uklad. ta holov. red. VT. Busel. Kyiv; Irpin: Perun, VIII: 1728. [Великий тлумачний словник сучасної української мови. 250000. (2005). / Уклад. та голов. ред. ВТ. Бусел. Київ; Ірпін: Перун, VIII: 1728].
2. Osnovy pedahohichnoi maisternosti. (2021). Oporni konspekty lektzii dlia studentiv dennoi ta zaochnoi form navchannia spetsialnosti 014 «Serednia osvita (fizychna kultura)», osvitnii stupin «bakalavr»: navchalnyi posibnyk / Ukladach TV. Khoma. Uzhhorod: Polihraftsentr «Lira»: 112. [Основи педагогічної майстерності. (2021). Опорні конспекти лекцій для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 014 «Середня освіта (фізична культура)», освітній ступінь «бакалавр»: навчальний посібник / Укладач ТВ. Хома. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра»: 112].
3. Palamarchuk LM. (2015). Osoblyvosti pedahohichnoho movlennia vchyteliv pryrodnycho-matematychnykh dystsyplin yak zasobu navchalno-movlennievoi vzaiemodii z uchniamy. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Pedahohika, sotsialna robota»*: 35: 131–135. [Паламарчук ЛМ. (2015). Особливості педагогічного мовлення вчителів природничо-математичних дисциплін як засобу навчально-мовленнєвої взаємодії з учнями. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*: 35: 131–135].
4. Pasynok VH. (2001). Teoretychni osnovy movlennievoi pidhotovky vchytelia: monohrafiia. Kharkiv: IMIS: 280. [Пасинок ВГ. (2001). Теоретичні основи мовленнєвої підготовки вчителя: монографія. Харків: ІМІС: 280].
5. Semenoh OM. (2010). Kultura naukovoï ukrainskoi movy: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Akademiia: 213. [Семенов ОМ. (2010). Культура наукової української мови: навч. посіб. Київ: Академія: 213].
6. Sukhomlynskyi VO. (1977). Slovo vchytelia v moralnomu vykhovanni. Vybrani tvory : V 5-ty tt. Kyiv: Rad. Shkola: 5: 639. [Сухомилинський ВО. (1977). Слово вчителя в моральному вихованні. Вибрані твори : В 5-ти тт. Київ: Рад. школа: 5: 639].
7. Khanikants OV. (2015). Pedahohichna maisternist uchytelia fizychnoi kultury. Pedahohichna tekhnika, yii komponenty. Veb-sait. [Ханікянц ОВ. (2015). Педагогічна майстерність учителя фізичної культури. Педагогічна техніка, її компоненти. Веб-сайт]. URL: http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/16431/1/%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82_6.pdf.
8. Shtepa OH. (1996). Rolovi ihry v systemi formuvannia profesiinoï movlennievoï maisternosti pedahoha : avtoref. dys. na здобuttia nauk. stupenia kandydata ped. nauk: spets. 13.00.01 «Zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky». Kyiv: 24. [Штепа ОГ. (1996). Рольові ігри в системі формування професійної мовленнєвої майстерності педагога : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ: 24].

Стаття надійшла до редакції 18.01.2024

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор **Тамара СКОРИК****Олександра ГРИЩЕНКО**

ORCID 0000-0002-3725-8094

Кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права,
філософії та політології,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)

E-mail: pravo3000@bigmir.net**Alexandra HRYSHCHENKO**

ORCID 0000-0002-3725-8094

PhD of Law, Senior Lecturer
of the Department of Law,
Philosophy and Political Science,
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)

E-mail: pravo3000@bigmir.net**Олена МАКСИМЕНКО**

ORCID 0009-0005-1860-6355

Кандидат педагогічних наук, доцент,
Вчений секретар,
Державний університет
інфраструктури та технологій
(Київ, Україна)

E-mail: maksimenkoelenavas@gmail.com**Olena MAKSYMENKO**

ORCID 0009-0005-1860-6355

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Scientific Secretary,
State University
infrastructure and technologies
(Kyiv, Ukraine)

E-mail: maksimenkoelenavas@gmail.com